Bucovina – identitatea românească la graniţa imperiului habsburgic

Valentin COŞEREANU*

„Românii rabdă, dar nicodată nu renunţă”
(Mihai Eminescu)

Key-words: *Bukovina*, *Habsburg Empire*, *Romanian provinces*, *Court of Vienna*

I. Bucovina sub Imperiul Austro-Ungar

Istoria reprezintă viziunile unor oameni asupra înfăptuirilor (sau neîmplinirilor) altora, cu mult mai mulţi, de-a lungul unui interval timp – atât cât poate fi el cunoscut prin documente şi mărturii. Din întregul acestui timp, în perioada cât provincia românească a Bucovinei a fost răpită Moldovei de Imperiul Habsburgic (1775-1918), autoritatea, samavolnicia şi aroganţa imperială au reprezentat coordonatele majore ale unui timp halucinant, dilatat (pe de o parte) şi înghesuit (pe de alta) în conştiinţa unui neam ortodox – impus fără limite de către o autoritate catolică prin excelenţă. Toate în numele reformelor luminist-iosefiniste, traduse prin *civilizarea* ţinutului în cauză, catalogat drept *pustiu* şi *barbar*, fapt contrazis cu obiectivitate şi conciziune de călătorul austriac, contele F. Karaczay, la începutul sec. al XIX-lea: „această ţărişoară avea odinioară un excelent grad de cultură şi este cel mai frumos cerc administrativ al Galiţiei” (Purici 2004: 380). În esenţă, prin acapararea acestui ţinut bogat în resurse naturale, mai bogat decât întregul său teritoriu de proveniență, nu se urmărea decât mărirea visteriei Coroanei. Mai mult,

> considerând că toate reformele destinate profitului poporului trebuiau să vină de sus în jos, [Împăratul, n.n.] socotea cooperarea poporului inutilă, iar acţiunea acestuia ar fi putut încetini sau pune în dificultate reformele preconizate. De aceea, procedând în mod absolutist, Iosif II şi-a impus ca deviză „totul pentru, dar nimic din popor” (Ceauşu 1998: 24).

În scrisoarea adresată *Domnului Dumitru Brătianu* şi publicată în august 1871, Eminescu se arăta în total dezacord cu deviza împăratului: „E o axiomă a istoriei că tot ce e bine e un rezultat al cugetării generale şi tot ce e rău e productul celei individuale” (Eminescu 1980: 98–99).

Ţara de Sus a Moldovei, definită mai târziu de Eminescu drept „partea cea mai veche şi mai frumoasă a ţării noastre”, e pomenită în documente cu mult înainte

* Memorialul Ipoteşti – Centrul Naţional de Studii *Mihai Eminescu*, România.

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

de anexare; mai întâi, toponimul are o primă atestare documentară într-un act al lui Roman I, domnitor al Moldovei, act care poartă data de 30 martie 1392. A doua atestare se datorează tratatului încheiat între împăratul Sigismund şi regele Poloniei, Vladislav Iagello, la 15 martie 1412, referitor la două păduri distincte care se întindeau pe o bună parte din suprafaţa Ţării de Sus a Moldovei:

> Quod silvae majores Bukovina dictae incipiendo a Montibus seu ab Alpibus Regis Hungariae, inter eandem Terram Moldaviae, et Terram Sepenycensem situtae, pens Sereth protendentes se ad aliam sylvam minorem Bukovina dictam, usque ad fluvium Pruth, debent per medium dividi seu dimidari (Eminescu 1996: 12).

Cât despre firea şi apucăturile moldovenilor, interesante sunt afirmaţiile eruditului cărturar, Dimitrie Cantemir, în a sa *Descriptio Moldaviae*: „si generosum equum et arma praestantiora possidet Moldavus, se superiorem putabit neminem: nec cum Deo pugnare, si casus ita ferret, recusabit" (Cantemir 1973: 308–309). În ceea ce priveşte harta întregului teritoriu al Moldovei de la acea vreme, din care „au dispărut multe erori perpetuate pe hărţile care înfăţişau de preferinţă bazinul Dunării" (*ibidem*: 378–379) şi pe care o întocmeşte domnitorul – la cererea Academiei din Berlin –, ea este atât de cuprinzătoare, încât se iveşte un semn de întrebare referitor la faptul că habsburgii se vor grăbi să cartografieze în mai multe rânduri, la cererea Împăratului însuşi ori a înalţilor săi demnitari, ţinutul vizat al Bucovinei, cu precizarea că acelaşi cărturar spune că „Ştefan zis cel Mare i-a dat [...] aceste hotare pe care ea [Moldova, n.n.] le are şi astăzi" (*ibidem*: 59). Pentru Casa de Habsburg, reîntocmirea hărţilor era un pretext pentru a intra cât mai mult în posesia unor informaţii de natură economică. În ceea ce-i priveşte pe locuitori, habsburgii puteau constata la faţa locului ceea ce Cantemir spunea despre aceştia: „Locuitorii din Moldova de sus sunt mai puţin războinici, nu sunt doritori înfocaţi de lupte, ci preferă să-şi câştige în linişte pâinea, asudând din greu" (*ibidem*: 313), fapt ce convenea de minune Curţii Imperiale, care lua în calcul toate aceste date.

La scara istoriei, păstrând proporţiile şi viziunea timpului, nici Poarta Otomană n-a jefuit pământul Moldovei aşa cum a făcut-o *programat* împărăţia habsburgică. Otomanii au avut fără îndoială partea lor – de la haraci la biruri absurde şi nejustificate –, dar cu toate acestea, provinciile româneşti aveau gradul lor de independenţă, încât Moldova n-a fost niciodată paşalâc. Exploatarea făţişă şi programată a acestui teritoriu este apanajul stăpânirii habsburgice şi dovada cea mai bună, dar şi cea mai crudă că atunci când Sublima Poartă şi Aulica Curte a Vienei şi-au dat mâna, Bucovina a avut timp de 144 de ani o soartă nu numai vitregă, dar a şi *beneficiat* de un tratament aparte comparativ cu toate celelalte provincii ale imperiului. Ceea ce este de demonstrat. De-a lungul unui veac şi jumătate de singurătate în propria ţară, opresiunile şi abuzurile Curţii vieneze asupra noii provincii anexate sunt de domeniul evidenţei; pe faţă ori în ascuns, perfide, insinuante sau la vedere, rezultatul era acelaşi. Sigur că reacţiile de mai târziu ale românilor bucovineni au constituit bumerangul justificat al acestui veac. Pe de altă parte, însă, prin reorganizările teritoriale şi administrative, prin introducerea rigorilor legilor, teritoriul nord-vestic al Moldovei a căpătat accente civilizatoare, ceea ce, însă, nu poate scuza istoria unei nedreptăţi flagrante executată Moldovei timp de atâtea decenii, unei Moldove care fusese prin Cetatea de scaun a Sucevei, sediul

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

puterii de stat, iar prin Mitropolia Moldovei şi Sucevii, cea bisericească. Cu toată politica stăruitoare de deznaţionalizare şi de înstrăinare, „elementul etnic românesc şi-a păstrat primul loc printre celelalte etnii nou înjghebate" (Gherman 1993: 25). Măsura unui *cordun* sanitar de-a lungul graniţei sud-estice a învecinării dintre Moldova ciuntită şi Bucovina acaparată era nu numai o prevedere de ordin sanitar, ci un mijloc de precauţie grănicerească, având drept principal scop împiedicarea migrărilor către Moldova liberă.

Răpirea teritoriului şi elasticizarea până la abuz a graniţelor nu vor fi singurele metode samavolnice; „autorităţile de la Viena au făcut totul pentru ca românii să nu dispună [...] decât de 170 de şcoli primare, din 531 existente şi să n-aibă acces la învăţământul secundar" (*ibidem*: 26). În 1916, Nicolae Iorga vorbea de *cunoscuţii noştri duşmani*, rutenii, care „ne ocupă satele, ne deznaţionalizează tineretul, ne răpesc şcolile, ne ascund existenţa prin statistici măsluite" (*ibidem*), iar opiniile lui Ioan Budai-Deleanu, consilier al Curţii de apel din Lemberg, converg spre aceleaşi dezastruoase concluzii:

> Bucovina pare a avea soarta de-a vedea în fruntea sa tot ce-i incapabil, imoral şi egoist în monarhia întreagă. Aceşti domni nu se cugetă a conduce Bucovina, [...] la bine sau la civilizaţie; ei se cugetă numai la îngrăşarea pungii lor şi după ce, prin firea lor egoistă, necrescută şi senzuală, au sfârşit şi puţinul bun rămas locuitorilor şi s-au îmbogăţit, caută avansamente; şi batjocoresc apoi în continuu pe acest popor sărman, care a fost temeiul fericirii lor vremelnice, numindu-l: barbari, semioameni, otoliţi etc. (Purici 2004: 390).

Grăitoare în acest sens sunt şi opiniile vienezului August von Reichmann:

> De altfel, căpitanul cercual [von Schreiber, n.a.] se poartă rău şi faţă de naţiune, nu-şi dă nici cea mai mică osteneală de a-i învăţa limba şi, prin această inimiciţie, a îndepărtat de la sine toate sufletele (*ibidem*).

Mai mult, în toată perioada administraţiei austro-ungare, numai de două ori guvernul austriac a numit căpitani cercuali (guvernatori ai regiunii) doi români: primul a fost boierul Vasile Balş (1792–1803), celălalt, marele proprietar Gheorghe Isăcescu (1840–1849), iar întreaga perioadă de după anexare, timp de unsprezece ani, Bucovina a stat sub ocupaţie militară, având guvernatori militari – generalul Spleny şi generalul Enzemberg – şi aparţinea, spre deosebire de toate celelalte provincii ale imperiului, direct de Consiliul Aulic de Război al Vienei.

În 1780, un anume F. Poppini, care fusese trimis în scopul unei anchete privind corupţia şi atitudinile samavolnice ale funcţionarilor austrieci numiţi în Bucovina, remarca faptul că zilnic soseau plângeri ale populaţiei autohtone majoritare în legătură cu faptul că aceştia refuzau să se adreseze atât Consiliului mai sus amintit, cât şi Comandamentului general al Galiţiei.

> În cazurile în care bucovinenii încercau să apeleze la structurile superioare ale puterii pentru a-şi apăra drepturile, ei riscau să fie supuşi persecuţiilor şi pedepselor corporale din partea boierilor şi funcţionarilor (*ibidem*: 389).

Prin Constituţia Austriei din 1849 (4 martie) se va constitui *Ducatul Bucovinei*, dar abia prin *Patenta imperială* din 29 septembrie 1850 Bucovina devenea *ţară de coroană ereditară*. Împărăteasa Maria Tereza însăşi a avut căinţe în

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

privința ocupării Bucovinei, chiar din anul răpirii Bucovinei, căințe estompate cu timpul de coregentul Iosif al II-lea (1765), ulterior împărat al Austriei între 1780 şi 1790. În data de 4 februarie 1775, împărăteasa nota cu luciditate: „În afacerile moldoveneşti n-avem deloc dreptate [...]. Mărturisesc că nu ştiu cum o să ieşim din ele; va fi greu să o facem cu cinste" (Pahomi 2001: 319). Hotărârea a luat-o Iosif al II-lea, în urma călătoriilor făcute mai întâi prin Galiția, Ungaria, Banat şi Transilvania, iar mai apoi prin nordul Moldovei, urmând să achiziționeze paşnic (dar prin înşelătorie) un teritoriu de aproximativ 10.000 de km².

Pe scurt, ceea ce turcii înşişi au respectat în toată perioada ocupațiilor otomane, urmând vechile capitulații, de a nu putea dobândi proprietăți rurale, de a nu ridica geamii ori de a nu înstrăina teritoriile țării, au făcut-o habsburgii cu asupră de măsură. Jurământul însuşi, intitulat pompos *Jurământul de credință către Maria Terezia şi Iosif al II-lea*, a fost o sfidare şi o enormă păcăleală a Austriei față de bucovineni. Acest *jurământ* care, în esența lui, obliga întreaga populație a Bucovinei să se supună fără drept de apel tuturor samavolniciilor ce vor urma şi să-şi predea toate bogățiile propriului teritoriu, s-a făcut printr-o păcăleală flagrantă poleită cu ghirlande şi mese întinse, în care a abundat vinul de la Cotnari. „Costul [...] praznicului la mormântul țării înstrăinate s-a ridicat la suma totală de 20.312 coroane şi 20 de creițari" (*ibidem*: 324), iar zilele acestei defuncte sărbători au fost păzite cu strășnicie de trupe militare care înconjuraseră Cernăuții. Notația unui contemporan, însemnată pe un *Minei*, în legătură cu asasinatul de dincolo de nou înființata graniță, făcut de turci în înțelegere cu austriecii, cade, însă, ca o ghilotină: „Să se ştie când au tăiat turcii pe Măria Sa Grigore Ghica voievod în Iaşi, cu vicleşug, prin un spurcat de turc capugiu, la casele din Beilic, la văleatul 1777, octombrie 1, duminecă spre luni" (Nandriş 2001: 19).

Atitudinile pozitive ale reformelor luministe, pornite din Franța şi extinse apoi în Europa centrală, iar mai târziu în cea sud-estică, au constituit un progres pentru timpurile în discuție, progres urmărit în special în interesul Aulicii Curți Imperiale, apoi al dinastiei habsburgice, abia în al treilea rând Imperiului Austro-Ungar şi, în sfârşit, Bucovinei răpite, dar într-o foarte mică măsură. Pentru a-şi atinge ținta, politica generală a imperiului a fost aceea de germanizare a teritoriului prin toate mijloacele care-i stăteau la îndemână. „Primejdia aceasta îi amenința deopotrivă pe români, populația autohtonă, ca şi pe ruteni, stabiliți aici" (Eminescu 1996: 9). Mai mult, susține D. Vatamaniuc,

> Țăranul român, privat de pregătirea intelectuală, este victima exploatării uzurare (cametei), practicată sub cele mai variate forme. Până şi instituțiile de credit, înființate în Bucovina sub pretextul sprijinirii populației muncitoare, erau, în realitate, tot de natură uzurară prin perceperea de dobânzi nelimitate (Eminescu 1996: 9–10).

Aceste împrumuturi duceau inevitabil la ruinarea populației autohtone, având drept consecințe mai întâi grevarea, apoi pierderea bunurilor imobiliare, pentru ca în final, aceste bunuri să intre în posesia străinilor, singurii purtători ai capitalului – puțini în primii ani, din ce în ce mai mulți după aceea.

La numai şapte ani diferență, după anexare, Curtea de la Viena urmărea să pună stăpânire *pe toate* proprietățile populației, sub pretextul prezentării tuturor titlurilor de proprietate şi, evident, sub pretextul instituirii unei ordini absolute,

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

nemţeşti, în provincia recent acaparată. În fapt, scopul era transferarea *legală* a posesiunilor în cauză, Curţii imperiale vieneze. Drept dovadă, în 1782, simţindu-se ameninţati, fruntaşii Bucovinei adresează Divanului Moldovei o serie de *ponturi* (întrebări) referitoare la dreptul de proprietate, dar şi la graniţile provinciei, ponturi transcrise de Eminescu în manuscrisele 2307, paginile 60v–63 şi 28r, precum şi în manuscrisul 2307, paginile 33r–35r, provenite din biblioteca lui Dimitrie Sturza-Scheianu, cu menţiunea expresă că aceste documente indicau hotarele Moldovei de Sus încă înainte de 1775. Tocmai de aceea, Mihai Eminescu a condamnat în publicistica sa anexarea Bucovinei, ca un rapt pentru care „nu există nici o justificare în dreptul internaţional" (*ibidem*: 9).

II. Maşinaţiunile anexării Bucovinei

Ce se întâmpla, însă, înainte de răpirea Bucovinei? Între 1769 şi 1774 Ţara de Sus a Moldovei era sub protectorat rusesc. În acest timp s-a înfiinţat o monetărie la Sadagura, lângă Cernăuţi, pentru armata de ocupaţie, iar monedele bătute aici poartă pe ele însemnele Moldovei şi Munteniei, unite într-un tot, constituind o dovadă în plus a existenţei româneşti pe teritoriile amintite. În perioada 1772–1774 Rimski-Korsakov a întocmit un recensământ al populaţiei moldoveneşti, recensământ care include şi localităţile bucovinene, ţinând să treacă în el până şi numele locuitorilor acestor aşezări. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte, în 1773, în urma unei corespondenţe la care vom face referire pe larg în paginile următoare, între Franz Maria von Thugut – internunţiul austriac la Constantinopol – şi Wentzel Anton Kaunitz-Reitberg – cancelarul imperial al Mariei Tereza – aflăm în amănunt despre intenţiile şi mijloacele care trebuiau folosite în vederea raptului, dar şi relevanţa politicii anexioniste a imperiului vecin. Astfel, în iunie 1773, Iosif al II-lea îi va da dispoziţii imperative generalui Enzenberg, comandantul unui regiment de grăniceri din Năsăud să facă cercetări temeinice în vederea anexării Ţării de Sus a Moldovei, sub pretextul unui viitor drum de legătură între Galiţia şi Transilvania, drum mult prea ocolitor (prin urmare cu totul nejustificat), dar avut în vedere de Curtea Imperială încă de mai mult timp în urmă.

> Odată stăpână pe Galiţia, Austria trebuia să-şi deschidă o comunicaţie directă şi uşoară între aceste provincii şi între Transilvania! Îi trebuia un drum, şi acest drum nu putea să treacă decât prin Moldova! Iată ce inspiră întâia idee a luării Bucovinei! Un singur drum! (Kogălniceanu 1976: 524).

Faptul că această cale de acces putea fi realizată prin teritoriile actuale ale imperiului este pur şi simplu ignorat. Drept dovadă, încă din august 1774, trupele austriece, sub comanda generalui austriac Splény pătrund în Ţara de Sus a Moldovei, ocupând Cernăuţii, Siretul şi Suceava (2 septembrie), iar imediat după acestea, pe 3 septembrie, Capul Codrului. Astfel, habsburgii ocupă tot ţinutul Cernăuţi, apoi raiaua Hotinului, precum şi 142 de sate din ţinutul Sucevei.

Iniţial, Poarta otomană s-a opus acestei pretenţii teritoriale, dar era strâmtorată din cauza neratificării păcii de la Kuciuk-Kinargi. Prin Bucovina, „lărgindu-ne graniţele şi luând oarecum în mâinile noastre cheia Moldovei" – spune Kaunitz la 7 februarie 1775 – (Eminescu 1996: 188), după ce în data de 4 ianuarie acelaşi an, Thugut, internunţiul austriac din Constantinopol, va cita din depeşa lui Ghica-Vodă

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

către Înalta Poartă că „partea ocupată a Moldovei întrece în îmbelşugare şi valoare toată cealaltă parte a țării” (*ibidem*: 153). Planul era ticluit încă din 6 iulie 1771 printr-un tratat secret între Austria şi Poarta otomană, încheiat chiar în timpul războiului purtat între Turcia şi Rusia. Tratatul acesta este, în fond, un troc între două mari imperii, lucru demonstrat cu prisosință de cele două articole (din totalul de patru), prin care se prevede:

> 1) Sublima Poartă va plăti Curții Imperiale ca cheltuieli pentru pagubele de război douăzeci de mii de pungi de bani [...] luându-se totdeauna măsurile trebuinciose pentru a se păstra secretul;
>
> 2) Pentru a da dovezi despre deplina sa gratitudine şi deplina sa recunoştință în față cu procedura generoasă [...] va da ca dar întreaga parte a Principatului Valahiei, care se mărgineşte de o parte cu granițele Ardealului şi al Banatului Timişan, de altă parte cu Dunărea şi cu râul Oltul, având Curtea imperială dreptul de superioritate asupra râului Oltul (*ibidem*: 124).

Între timp, însă, austriecii ridică deja fortificații şi şanțuri de apărare pe teritoriul ocupat samavolnic (chiar față de Înalta Poartă), cu foarte multă rapiditate, pentru a fi pregătiți în fața unui prezumtiv pericol; „au construit drumuri, au ridicat poduri peste râuri şi au căutat – prin comportament adecvat – să se pună bine cu locuitorii” (Ungureanu 2005: 484), aşa încât, la 7 mai 1775, în Istambul, s-a şi semnat convenția de cedare a Bucovinei. Evoluția ulterioară a evenimentelor a diriguit faptele în aşa fel încât Austria se va mulțumi în final doar cu atât cu cât a putut să-şi întindă, pe cât mai mult teritoriu, pajurile împărăteşti. Pretextul drumului, care ar fi trebuit să lege Transilvania împărătească de Galiția, a rămas un simplu pretext, care „se prefăcu apoi în luarea unui teritoriu de 178 mile germane cadrate, cu 233 oraşe şi sate, cu munții cei mai frumoşi, cu pădurile cele mai bogate, cu şesurile cele mai roditoare, în fine «cheia Moldovei», după cum mărturiseşte însuşi Kaunitz” (*ibidem*: 524).

Istoria vorbeşte, aşadar, numai în baza documentelor. Adesea, aceeaşi istorie face în aşa fel încât aceste prețioase documente (mai totdeauna secrete) să fie măsluite, desecretizate mult prea târziu ori distruse pur şi simplu. Hazardul, însă, îşi spune cuvântul, iar documente autentice scot la iveală şi ilustrează, fără putință de tăgadă, evidențele unei istorii tragice legate de acest teritoriu românesc. Aceeaşi istorie a voit să îndrepte o nedreptate flagrantă şi să fie descoperită corespondența între oficialii celor două imperii, Kaunitz şi Tugut, acte care se păstrau în arhiva secretă vieneză a Imperiului şi care au fost copiate de un om cu mare trecere în Bucovina timpului: Eudoxiu Hurmuzachi. Colecția acestor documente a fost predată Ministerului Cultelor şi Instrucțiunii Publice în timpul când Titu Maiorescu era ministru, de către Gheorghe Hurmuzachi, moştenitorul şi posesorul colecției. Extrasul esențial al acestora va constitui broşura incendiară, care va fi trecută în Bucovina chiar de Eminescu, spre a fi distribuită acolo în timpul festivităților impuse de Curtea Imperială vieneză, la împlinirea unui secol de la anexare. Poetul ia asupră-i trecerea unui număr de exemplare, asumându-şi toată răspunderea. „«Răpirea Bucovinei după documente autentice» constituie cea mai necruțătoare denunțare în fața opiniei publice internaționale a politicii anexioniste a imperiilor vecine” (Eminescu 1996: 216–217): Ținta acestor festivități trebuia să fie un „semn de bucurie asupra unirii țării Bucovinei cu Imperiul Austriac” (Neagoe 1992: 6), când în Piața din Cernăuți trebuia să se înalțe o statuie a Austriei, piață „care are să-

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

şi poarte pentru totdeauna numele de Piaţa Austriei" (*ibidem*: 6). Este explicabilă, aşadar, interzicerea broşurii atât pentru ediţia ei în limba română, cât şi pentru cea în franceză, care ajunsese deja în Franţa. Ordinul împărătesc de înterzicere a ei a venit, însă, când era deja prea târziu. Aşa se explică amânarea vizitei Împăratului Austriei, apoi găsirea unui motiv de a nu participa la serbare, motivându-se bunele relaţii cu România, care se traduceau şi ele printr-un interes al unui tratat comercial, pentru care Austria – în speţă, Împăratul – voia să-şi asigure cucerirea economică a ţării întregi. Ce mai conta o absenţă la festivităţile unui ţinut deja ocupat şi stors de toate bogăţiile?

Broşura debutează cu un *motto*, în care, prin depeşa lui Ghica-Vodă către Poartă, se arată că

> Moldovenii se află în mare nelinişte, ce mijloace să afle pentru a înlătura pericolul, dacă să lucreze ei singuri cu înseşi puterile lor pentru a lor scăpare, sau dacă, nefiind apăraţi de suzeranul lor, să alerge la o altă putere străină (*ibidem*: 153),

frază preluată şi citată de Thugut în scrisoarea din 4 ianuarie 1775, către Kaunitz. Din tratat reiese cum îşi pot da mâna, duşmani fiind până nu de mult, Aulica Curte împărătească şi Înalta Poartă otomană. Încă din 6 iulie 1771, în tratat se vorbea despre „fericitele legături ale acestei bunăvoinţi reciproce", dar şi de faptul că

> în urma simţămintelor mutuale [cele două mari puteri, n.n.] s-au crezut îndemnate a lua în consideraţie amicală măsurile cele mai eficace pentru a face să înceteze cât mai curând flagelul atât de prejudicios pentru pacea obştească prin restatornicirea păcii într-un chip care convine demnităţii Imperiului Otoman (*ibidem*: 165).

În spatele unor cuvinte pompoase se ascundea în fapt trocul istoric al luării Bucovinei. Preţul? Douăzeci de mii de pungi cu bani, dar şi alte *sublime* peşcheşuri date cu foarte multă *generozitate* mascată către nu mai puţin sublima Poartă, cu gândul ascuns al înmiitului câştig de după smulgerea Bucovinei din aşa zisul protectorat otoman.

Încă din data de 3 februarie 1773, Thugut îi scrie cancelarului vienez că trebuie făcută „o luare imediată în stăpânire" (*ibidem*: 168), nicidecum o cesiune din partea Porţii, iar reprezentanţii Curţii vieneze trebuiau să acţioneze cât mai rapid, pentru a nu da timp Înaltei Porţi să se răzgândească. Pentru îndeplinirea scopului se avea în vedere înlăturarea tuturor presupuselor piedici, cum ar fi aceea de a avea în obiectiv „susţinerea de acum a lui Ghica de către ruşi şi pruşi, că serviciile făcute emisarului prusian Rexin, pe când Ghica ocupa postul de dragoman al Porţii, servicii făcute spre dauna Curţii imperiale", conchizându-se în modul cel mai clar posibil: „nu ar trebui să susţin[ă] la Poartă pe un asemene om" (*ibidem*: 168).

Aşadar, toată ţesătura planificată amănunţit vizând răpirea Bucovinei urmărea în ultimă instanţă ceea ce spune acelaşi Thugut: a aduce Vienei „serviciile cuvenite unei afaceri atât de importante pentru Curtea împărătească" (*ibidem*: 169). Răspunsul lui Kaunitz din 20 septembrie 1774 fu prompt: „îndată ce ruşii vor fi evacuat Moldova, noi să împlântăm pajurile [bornele, n.n.] noastre la hotare" (*ibidem*: 170). Nici măcar în limbajul diplomatic nu se ascund şi nu se formalizează în subtilităţi şi nuanţe:

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

> Dacă Poarta va protesta în contra purtării noastre samavolnice, precum aceasta este de aşteptat, atunci E. V. veţi căuta mai înainte de toate, să aflaţi cu siguranţă dacă Poarta pune importanţă mare şi capitală pe acest teritoriu şi va trebui prin urmare să ne aşteptăm la o negociaţiune plină de dificultăţi şi la o opunere energică sau dacă ea va avea în privire puţina importanţă a obiectului şi folosul cel mare al prieteniei noastre constante (*ibidem*).

Tonul machiavelic deţine supremaţia:

> Las la E. V. să judecaţi ce limbaj trebuie să ţineţi, ca Poarta să nu rămâie cu o impresiune rea în privirea pasului ce am făcut, şi ca chestiunea regulării fruntariei să o depărtaţi pentru alte timpuri mai proprii sau să o eliminaţi cu totul. Veţi chibzui dacă trebuie să aduceţi aminte cu această ocaziune, că răposatul Sultan ne promisese Valahia Cis-alutană. În fine veţi potrivi vorbele E. V. după împrejurări (*ibidem*).

Răspunsul va veni în ianuarie, când de la Constantinopol i se va răspunde: „prin îngrijirea înaltă a Alteţei Voastre se va da o direcţie exactă purtării mele faţă cu Poarta, după deosebirea cazurilor şi adevărata măsură a celor mai înalte intenţiuni” (*ibidem*: 174). Între timp, trupele ruseşti ocupă o mare parte din teritoriul Moldovei, încât voievodul Ghica va trimite nu doar o scrisoare, ci în fruntea unei delegaţii de boieri moldoveni va merge el însuşi la feldmareşalul Rusiei, Rumianţev, unde „au sfătuit acolo mai multe zile” (*ibidem*: 172), aşa încât, intrigile făcute de Viena la Înalta Poartă sunt şi mai ascuţite. Consecinţă imediată, armata cezaro-crăiască este prezentă în partea de teritoriu care urma să fie smulsă Moldovei, aşa încât, prin intermediul lui Iacovachi Rizo, rudă apropiată a Domnitorului Ghica (ginerele său), destăinuie internunţiului scrisoarea prin care Ghica cerea ajutorul ruşilor.

Scrisoarea aceasta este relevantă nu numai în legătură cu intrigile meşteşugite ale Vienei la Poarta otomană în privinţa răpirii Bucovinei, dar în ea descoperim premeditarea asasinatului Domnitorului Moldovei:

> Cu această ocaziune stăruinţele Rusiei au nevoit pe Poartă a da, atât voievodului Valahiei, „cât şi în special lui Ghica”, domniile pe viaţă, însă sub o singură „condiţie foarte nimerită”, întrucât anume nu s-ar face vinovaţi de o crimă mai însemnată şi bine constatată (*ibidem*: 175).

Faptul că domnitorul Moldovei era într-adevăr de temut este strâns argumentat şi bine motivat:

> Ghica priveşte numirea pe viaţă ca o întărire destul de puternică, pentru a se susţinea în domnie, chiar în contra voinţei Porţii, într-o ţară destul de depărtată de centru, situată la marginea imperiului, mai ales când va întreţinea cele mai strânse legături cu Rusia, întrebuinţând în caz de necesitate chiar şi alte mijloace [...], iar în afacerea cesiunii districtului bucovinean, nu se va putea aduce la o înduplecare, decât numai prin frică, ce i-ar inspira preponderanta putere a prea înaltei Curţi împărăteşti (*ibidem*).

În cazul acesta, termenii propuşi în titlu par a depăşi cu mult realitatea istorică: „Mijloacele, ce le propuneţi pentru a ajunge la scopul nostru, consistă: în frică, corumpere şi alte mijloace convingătoare” (*ibidem*: 177).

În ianuarie 1775 deja se vorbeşte despre primele peşcheşuri promise mai întâi principelui Alexandru, urmând să-şi focalizeze interesul asupra acestei slăbiciuni, cu preponderenţă asupra turcilor, despre care spune că „avariţia şi iubirea de argint este

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

un mijloc aproape neapărat spre a ajunge la scopul nostru" (*ibidem*: 178). Impunerile pe care trebuia să le facă Thugut erau nu îndrăznețe, ci agresive (scrisoarea din 6 ianuarie 1775). În primul rând, (chiar dacă formal) să li se promită turcilor o pace perpetuă: „spre liniştea Porții şi pentru a uşura negociațiunea principală în privirea districtului bucovinean, [...] vă puteți învoi la aceasta fără nici o sfială, ba chiar puteți să faceți şi o propunere în acest sens" (*ibidem*: 179). În al doilea rând se emit pretențiile curții cesaro-crăieşti în privința raptului bucovinean: „Să se resolveze cestiunea pretensiunilor noastre asupra districtului bucovinean prin comisari trimişi de ambele părți la fața locului" (*ibidem*), formulare din care se pot trage două concluzii: 1) faptul că deja Bucovina era catalogată drept *district* al Imperiului şi 2) ajungerea cât mai grabnică a comisarilor la fața locului, fapt pentru care se trimit *instrucțiuni detaliate*, pentru a nu da timp otomanilor să se răzgândească în unele privințe care ar fi în dezavantajul austriecilor. Conform principiului „cere cât mai mult, căci tot ți se va da ceva", se propune ca „Orşova veche să se ia în schimb pentru o altă insulă din Dunăre", întrucât „nu ar îngreuna în mare grad rezolvarea [...] districtului bucovinean" (*ibidem*). În sfârşit, un lucru care, dacă s-ar fi îndeplinit, ar fi adus beneficiile cele mai mari: „să li se încuviințeze libera navigațiune pe întreaga Dunăre".

Pe de altă parte, Ghica făcea demersuri prin supuşii săi care-l trădau, pentru a fi ales comisar plenipotețiar chiar din partea Înaltei Porți pentru *hotărârea noilor granițe.* Mişcarea domnitorului era deosebit de inteligentă, căci în felul acesta ar fi avut posibilitatea şi autoritatea cuvenită, fie pentru a răsturna lucrurile cu ajutor rusesc, fie a limita cât se poate de mult viitoarele granițe.

Thugut, însă, ține să informeze la rându-i cât mai exact cancelaria cezaro-crăiască de faptul că „Reis Efendi a căutat cu multă stăruință să-mi arate că legile amiciției, că buna vecinătate şi că pacea totdeauna respectată cu atâta sfințenie de către Poartă nu se potrivesc cu toate câte se petrec de o vreme încoace la granițile Moldovei" (*ibidem*: 183), referindu-se îndeosebi la graba cu care trupele austriece intraseră deja pe teritoriul Moldovei fără *încunoştiințarea prealabilă* a Porții. Prin urmare, baronul întreprinde toate maşinațiunile posibile pentru a deturna aceste temeri, altfel cât se poate de justificate. Toate mijloacele îi stau la îndemână şi în primul rând cel al corupției; aşadar va proceda în consecință: îi promite lui Reis Efendi „o remunerațiune bogată pentru cazul dacă afacerea bucovineană, precum şi celelalte proiecte [...] ar avea [...] un succes iute printr-o înțelegere pacinică" (*ibidem*: 186). Baronul, însă, nu lucrează în acest sens numai la Poartă; cum pericolul rusesc îi paşte la tot pasul, acesta are grijă să-l mituiască şi pe mareşalul Rumianțev, făcându-i cadou 5000 de galbeni, precum şi o frumoasă tabacheră de aur împodobită cu briliante, „în urma cărora am primit probe sigure despre buna atitudine a domnului mareşal" (*ibidem*: 188). Urmează, evident, temerile austriecilor ca nu cumva Poarta să-l numească pe Ghica să negocieze noile granițe, ca reprezentant al turcilor, numai că Thugut are mare grijă ca, folosindu-se „de toate acele insinuațiuni şi uneltiri, care în împrejurările de aici sunt mai necesare pentru înaintarea întregii afaceri" (*ibidem*: 192), să reuşească să distragă atenția de la aceasta şi să deturneze toată *afacerea* în folosul Aulicei Curți.

Kaunitz, la rândul său, insistă ca baronul Thugut să pună în aşa fel problemele în discuție, încât „să aibă forma unui schimb reciproc şi a unei îndreptări de granițe

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

făcute de mai înainte" (*ibidem*: 195). În sfârşit, în iunie 1775, Tahir Aga, inspector al lucrărilor publice otomane, va fi desemnat drept *comisar de graniță*. Evident că „autoritățile austriece au preferat [...] să evite prezența în comisia de delimitare a reprezentanților domnitorului Moldovei" (Ungureanu 2005: 485), din motive lesne de înțeles. Bunăvoința lui Tahir Aga va fi răsplătită, căci va fi remunerat proporțional cu „dovezile ce va da despre bunele sale intenții" (Eminescu 1996: 201). Între timp, domnitorul Ghica mai face o ultimă încercare disperată de a drege lucrurile, trimițându-l pe Rizo să propună ca măcar Suceava să rămână Moldovei. Sigur pe el, baronul îl refuză direct, aducându-i aminte de uneltirile anterioare ale domnitorului, ca imediat după această întâlnire să-i scrie cancelarului austriac: „Ghica să fie menajat cu îngrijire prin vorbe frumoase şi speranțe nehotărâte" (*ibidem*: 202), care nu obligă la nimic. Cât priveşte o eventuală remunerare a domnitorului – se consideră că ar fi cu totul inutilă, propunându-l mai degrabă pe socrul acestuia, trădătorul Iacovachi Rizo, conform uzanțelor curente.

La 17 iunie, lucrurile sunt şi mai clar tranşate în ceea ce priveşte politica de fixare a granițelor: „putem să mai adăugim încă în demarcațiune pe ici pe colea încă câte o bucățică" (*ibidem*: 203), având argumentul că harta pe care Thugut a ales-o special „nu cuprinde decât nişte ținuturi muntoase şi nu prea mult populate" (*ibidem*). Sigur că toate acestea se vor baza pe aceleaşi tehnici şi instrucțiuni pe care echipa granițară le va primi cu prisosință, în acelaşi mod cunoscut deja: „regularea granițelor în folosul nostru" se va face la fața locului de comisari de care „va depide [...] purtarea [lor] dibace" (*ibidem*). În total, socoteala *speselor extraordinare şi secrete* care s-a făcut a ajuns la o sumă de 16.889 de florini 3 şi 1/2 creițari, după cum însuşi Thugut raportează la 3 iulie 1775 lui Kaunitz. În răspunsul lui Kaunitz se adaugă şi un credit pentru serviciile baronului Barco de 30.000 florini. Pe teren, la 9 octombrie 1775, atunci când comisarii ambelor puteri se întâlnesc la Câmpulung, lucrurile nu au stat chiar aşa cum se ticluiseră în Constantinopole. În acest sens, iată o descriere ilustrativă şi concisă: „Se încep delimitările. [...] granițele se depărtează foarte mult de cele însemnate în harta autentică" (Eminescu 1999: 267). Din acest moment, lucrurile iau o altă întorsătură: negocierile intră în impas, pentru că austriecii încearcă să forțeaze mâna turcilor, privind apartenența unei extremități nord-vestice a ținutului – raiaua Hotin, care constituia pentru ei un punct strategic extrem de important. Prin urmare, negocierile au fost întrerupte.

Cât priveşte populația, drepturile acesteia erau împărțite în două, căci se făcea o demarcație între statutul de *cetățean* al Imperiului şi cea de *supus austriecesc*:

> Prin „supus" – explică Ştefan Purici – [...] înțelegem individul care se bucură de anumite privilegii acordate fie lui personal, fie unei categorii sociale din care el face parte, fără a avea dreptul de a participa la viața politică. Termenul „cetățean" se va referi la persoanele care nu au acest drept şi care se află în anumite raporturi juridice cu statul, fixate prin lege sau Constituție (Purici 2006: 155).

Aşadar, populația românească din Bucovina va trebui să îndure apăsarea statutului de *supus austriecesc*, întrucât monarhia absolutistă de până în anul 1848 nu a făcut altceva decât să restrângă, prin toate mijloacele, mai toate drepturile şi libertățile politice. Abia în 1786 oraşele Cernăuți, Siret şi Suceava au fost declarate libere, cetățenii declarați şi ei *austrieci*. „Restul populației fiind privată de dreptul de

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

cetăţenie" (*ibidem*: 157). Mai mult, poliţia secretă austriacă supraveghea cu mare atenţie toate activităţile supuşilor, monitorizându-le îndeaproape. Între *cetăţenii* care se bucurau de raporturi juridice de tipul drepturi–obligaţii

> erau incluşi doar nobilii şi persoanele din stratul superior al clerului, în timp ce ţăranii, preoţii de rând, călugării, orăşenii erau trataţi ca simpli supuşi, care nu se puteau bucura de prea multe drepturi (*ibidem*: 156–157).

Tocmai de aceea, la depunerea jurământului, austriecii au ţinut „să nu absenteze nici un mare proprietar funciar [...], în timp ce marea masă a populaţiei (peste 95%) a fost tratată cu destulă indiferenţă" (*ibidem*: 157). Aceştia erau mai degrabă nedumeriţi, căci „nu puteau pricepe cum de au venit sub cârma împărăţiei austrieceşti, căci nici învălmăşală de oşti n-au văzut, nici sânge să curgă" (Grămadă 1926: 6), iar pentru *prostime* s-a avut grijă să se aducă poloboace „de câte 150 de vedre de vin [...], apoi boi fripţi în frigare, dar care s-au stricat din pricina vremii celei umede" (*ibidem*: 18). În schimb, graniţile s-au întărit, iar cei 1697 de ostaşi austrieci au fost hrăniţi abia a doua zi, în 13 octombrie; „cârmuirea se temea de vreo răscoală a poporului împotriva stăpânirii, căci altfel n-ar fi adunat atâta armată" (*ibidem*: 21).

Prin răpirea Bucovinei s-a încălcat, aşadar, flagrant o înţelegere internaţională, care, în principiu, a fost în vigoare până în 1877. Teritoriul bogat şi mirific al *Ţării fagilor*, ocupat samavolnic de către austrieci, deţinea aproximativ 95% populaţie majoritar românească, iar aproximativ 2/3 din pământurile Ţării de Nord a Moldovei aparţineau mănăstirilor moldoveneşti. Tot restul aparţinea boierilor şi ţăranilor liberi, adică răzeşilor lui Ştefan. Luând în subordine statală biserica, austriecii au putut susţine şcolile, teatrul dar şi alte necesităţi ale Bucovinei noi înfiinţate, nu din fondurile bugetului austriac, ci din *Fondul Religionar Greco-Catolic* – la o populaţie majoritar ortodoxă (!). Într-un dispreţ total, acelaşi fond a putut contribui la campania austriacă în Bosnia-Herţegovina – lucru de neadmis în oricare altă parte a Imperiului Austro-Ungar. Regula de subordonare a tuturor şcolilor moldoveneşti, celor catolice din Lemberg – dacă în satul vizat exista doar o singură şcoală. Apoi se trecea imediat la predarea în limba polonă, ca limbă principală de predare, fapt care a constituit încercarea făţişă a unei deznaţionalizări româneşti. Toleranţa iosefinistă era ambalată grijuliu cu o doză substanţială de machiavelism, tocmai de aceea academicianul Radu Grigorovici, vlăstar bucovinean, l-a caracterizat pe împăratul Iosif al II-lea drept un monarh „care gândea ca un iluminist şi proceda ca un ardent al lui Machiavelli" (Grigorovici 2002: 382).

Prin urmare, când Austria credea că va face din Bucovina o *Elveţie est-europeană*, germanizând totul, nu numai limba, dar şi administraţia sau religia chiar, urmărind o catolicizare nereuşită în fapt, nu a „ţinut seama de creşterea naţionalismului în toată Europa, şi, astfel, naşterea acelui «homunculus» numit «homo Bucovinensis», detaşat de naţionalitatea sa şi credincios împăratului n-a mai avut loc" (*ibidem*: 383). Samavolnicia, autoritatea excesivă şi nedreaptă, aroganţa şi nerespecatrea regulilor care au fost legiferate la nivel internaţional, au făcut ca argumentele unui academician să fie îndreptările cuvenite unei istorii, încă injuste şi, poate, irepetabile:

> În 1775, Bucovina a fost caracterizată drept o „terra deserta", ceea ce n-am auzit niciodată spunându-se despre Germania după războiul de 30 de ani, după ce

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

rămăsese doar cu o treime din populație. Pe comandantul trupelor de ocupație austriece, generalul Splény, om foarte perspicace, de altfel, nu l-a şocat că Austria ocupa primele două capitale ale Moldovei, Siret şi Suceava, şi n-a remarcat bisericile pictate în exterior ale unor mănăstiri bucovinene ce reprezintă monumente de artă unice ale unei culturi naționale de înalt nivel. Iar către sfârşitul secolului al XIX-lea, istoricul şi etnograful Raimund Kaindl îşi scrijeleşte numele pe frescele bisericii mănăstirii Sucevița (*ibidem*: 386).

Quod erat demonstrandum.

Bibliografie

Cantemir 1973: Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de N. Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, indice de Ioana Constantinescu, cu o notă asupra ediției de D. M. Pippidi, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Ceauşu 1998: Mihai-Ştefan Ceauşu, *Bucovina habsburgică. De la anexare la Congresul de la Viena. Iosefinism şi postiosefinism (1774 – 1815)*, Iaşi, Fundația Academică A.D. Xenopol.

Eminescu 1980: Mihai Eminescu, *Opere IX. Publicistica*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Eminescu 1996: Mihai Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, antologie, prefață şi note de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Saeculum I.O.

Eminescu 1999: Mihai Eminescu, *Opera politică*, vol. I, ediție îngrijită de Bucur Popescu şi Petru Demetru Popescu, Bucureşti, Editura Publistar.

Gherman 1993: Ion Gherman, *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei şi Ținutului Herța*, Bucureşti, Editura ALL.

Grămadă 1926: Ion Grămadă, *Bucovina de altă dată. Schițe istorice*, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor.

Grigorovici 2002: Radu Grigorovici, *Modelul Bucovinei*, în „Analele Bucovinei", anul IX, nr. 2, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Kogălniceanu 1976: Mihail Kogălniceanu, *Opere II, Scrieri istorice*, text stabilit, studiu introductiv, note şi comentarii de Alexandru Zub, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Nandriş 2001: Ion Nandriş, *Satul nostru mahala din Bucovina*, Ediție îngrijită şi prefațată de Gh. Nandriş, Sibiu, Casa de Presă şi Editura Tribuna.

Neagoe 1992: Stelian Neagoe, *Bătălia pentru Bucovina*, Timişoara, Editura Helicon.

Pahomi 2001: Micea Pahomi, *„Jurământul Bucovinei" față de Austria în anul 1777*, în „Analele Bucovinei", anul VII, nr. 2, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Purici 2004: Ştefan Purici, *Considerații privind administrația austriacă în Bucovina în perioada prepaşoptistă*, în „Analele Bucovinei", anul XI, nr. 2, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Purici 2006: Ştefan Purici, *De la supuşi la cetățeni. Românii din Bucovina (1775-1914)*, în „Analele Bucovinei", anul XIII, nr. 1, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Ungureanu 2005: Constantin Ungureanu, *Delimitarea frontierei Bucovinei în anii 1775-1776*, în „Analele Bucovinei", anul XII, nr. 2, Bucureşti, Editura Academiei Române.

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)

Bukovina − The Romanian Identity at the Habsburg Empire Border

History is, ultimately, the vision of people – a few on the history scale - on the accomplishments (or failures) of others, many more, over a long period - as much as it can be known through documents and testimony. Throughout this time, the period when the Romanian province of Bukovina was kidnapped by the Habsburg Empire (1775-1918) from Moldavia, the authority, despotism and arrogance of the Austrian Empire – later on the Austro-Hungarian Dual Monarchy – were the major coordinates of an endless oppression, of a hallucinatory, dilated (on the one hand) and crowded (on the other) time in the consciousness of an Orthodox nation – with no limits imposed by a Catholic author par excellence. All these in the name of Joseph- Enlightenment reforms translated by "civilizing" the land in question which was classified as wild and barbaric. In essence, by monopolizing this land rich in natural resources, richer than the whole territory of origin, it was intended only to increase the Crown treasury through intensive exploitation of these natural and human resources. At the historical scale, keeping the proportion and vision of time, not even the Ottoman Empire robbed the Moldavia land as the Habsburg kingdom scheduled and did it. With no doubt, the Ottomans had their part - from tributes to absurd and unjustified taxes - however, the Romanian provinces had their degree of independence, so that Moldavia was never pashalik. Outright and planned exploitation of this territory is the prerogative of Habsburg rule and is the best proof, but the cruelest one, so that, when the Sublime Porte and Court of Vienna shook hands, Bukovina got 144 years of not only stepmother fate, but also „had benefit" by special treatment compared to all other provinces of the empire. And this is what to be proved.

BDD-V2642 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:52 UTC)